

De Kreupel

*17 jaar monitoring
van broedvogels*

● Er broeden inmiddels 500 paar zwartkopmeeuwen. Foto: Debby Doodeman.

*Vogeleiland De Kreupel
is onder meer aangelegd
voor sterns en plevieren.
Dankzij intensief beheer
broeden visdieven er nog.
Maar is dit afdoende?*

● Aalscholvers helpen het eiland kaal te houden. Foto: Debby Doodeman.

In 2003 werd in het IJsselmeer, ten noorden van Andijk, het vogeleiland De Kreupel aangelegd. Het kwam in 2004 in beheer bij Staatsbosbeheer. Het 'eiland' is een 70 ha grote archipel van kleine en grote eilanden met ondieptes en geulen ertussen. Eromheen ligt een breukstenen dam. Recreatie is beperkt tot een kleine haven met aanlegsteigers. Het eiland is niet vrij toegankelijk en boten mogen niet vlak bij de oever aanleggen.

Ontbreken van dynamiek

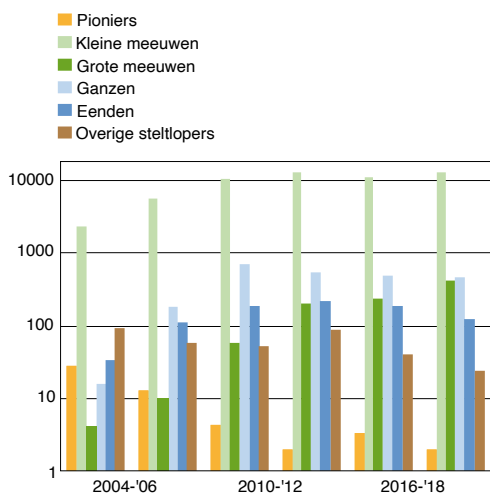
In het IJsselmeer ontbreekt getijde met zoet-zoutdynamiek en bovendien zijn er weinig ondiepe wateren en eilanden met schaarse begroeiing. Eilanden zijn voor groundbroeders van wezenlijk belang omdat groundpredatoren als vos daar ontbreken. Vanaf 2003 werd De Kreupel gekoloniseerd door bijzondere broedvogels. Ook planten gingen er uitbundig groeien omdat het eiland nooit

langdurig overstroomt. Reeds in 2004 kiemden wilgen en hoge dichte kruiden. Staatsbosbeheer besloot om jaarlijks de vegetatie te verwijderen en daardoor zoveel mogelijk kale bodem te behouden voor soorten van pionierbiotopen als visdief, plevieren en voor overnachtende zwarte sterns. Voor visdief en bontbekplevier gelden ook Natura 2000-doelen voor het IJsselmeer. Inmiddels is dit beheer 16 jaar volgehouden. Een

● De Kreupel, met centraal de twee grote eilanden. Foto: Martin Poot/Zeeland Air, juli 2020.

● Kluten brengen nagenoeg geen jongen groot. Foto: Debby Doodeman.

● **Figuur 1.** Aantalsontwikkeling van enkele soortgroepen op De Kreupel van 2004-2020. De aantallen nesten zijn logaritmisch weergegeven zodat veranderingen in kleine aantallen ook goed zichtbaar zijn.

mooi moment om de resultaten van jarenlange vogelmonitoring in beeld te brengen.

Inrichting en beheer

De twee grote centrale eilanden hebben een zandige bodem en de kleine eilanden eromheen zijn afwisselend zandig – met schelpen afgedekt – of kleiig. De centrale eilanden zijn hoog en in de bodem liggen drai-nagebuizen zodat de bodem droog blijft en planten sneller afsterven. Ze voerden goed water af, maar de buizen raakten verstopt. In 2020 zijn ze gerepareerd.

De buitenste eilanden werden aangelegd met keileem waar veel plantenzaden in aanwezig waren. Daarom ontwikkelde zich in enkele jaren een vegetatie van hoge, dichte kruiden. In de eerste jaren groeide er ook lokaal riet (*Phragmites australis*) en lisdodde (*Typha* sp.), maar dat werd geheel weggegeten door ganzen. Nu groeien op de natte delen alleen plantensoorten die door

de ganzen minder gegeten worden, zoals watermunt (*Mentha aquatica*), plaatselijk moerasandijvie (*Tephrosia palustris*), en op de vochtige of drogere delen groeien in dichte velden engelwortel (*Angelica* sp.), grote brandnetel (*Urtica dioica*), ridderzuring (*Rumex obtusifolius*), gewone klit (*Arctium minus*) en harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*). De droge delen waren in de eerste jaren massaal begroeid met muurpeper (*Sedum acre*) en later met grote teunisbloem (*Oenothera glazioviana*), Canadese fijnstraal (*Erigeron canadensis*), boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*), bezemkruiskruid (*Senecio inaequidens*) en schijfkamille (*Matricaria discoidea*). Op de buitenste eilanden groeit plaatselijk braam (*Rubus* sp.) en daar kiemen ook de meeste wilgen (*Salix* sp.) en andere boomsoorten. Alle bomen worden elke winter (oktober-januari) systematisch verwijderd en momenteel is de jaarlijkse boomopslag relatief beperkt. Elke winter worden alle kruidenvegeta-

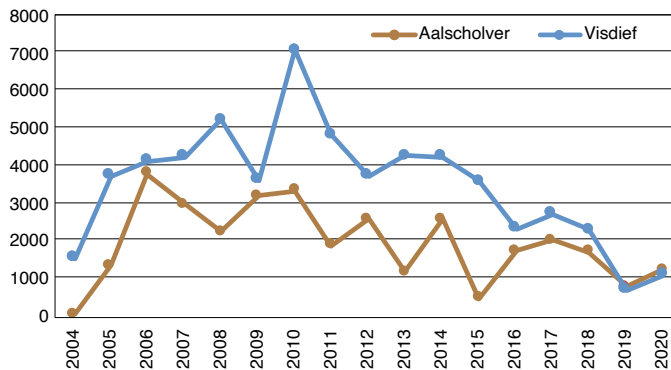
ties gemaaid en het materiaal wordt afgevoerd. Maar de wortelstokken en zaden zijn zo talrijk in de bodem aanwezig, dat er in april-mei al weer een dichte vegetatie staat die zich in natte zomers uitbreidt ten koste van kale delen. Door erosie kalfden veel eilanden flink af. In de herfst van 2020 is daarom gestart met het op-hogen van eilanden en herstel naar de uitgangssituatie.

Broedvogelmonitoring

Jaarlijks zijn tijdens vijf tot zes bezoeken de broedvogels in kaart gebracht. We brachten specifieke bezoeken voor de kolonievogels in een periode met een maximaal aantal nesten en nog weinig kuikens. Van eenden en ganzen telden we tijdens de bezoeken de nesten, omdat dat eenvoudiger is dan paren of individuen. Zo werden jaarlijks vroeg in het seizoen (maart/april) aalscholvers en ganzen geteld. In mei (kok)meeuwen en vroegvestigende eendensoorten. Rond begin juni de visdieven en laatvestigende eenden-

● Voor de visdief en bontbekplevier gelden voor het IJsselmeer Natura 2000-doelen. Foto: Debby Doodeman.

● Figuur 2. Aantal nesten van aalscholver en visdief op De Kreupel sinds 2004.

soorten. In de eerste jaren werden de aantallen broedparen van meeuwen en visdieven geschat op basis van rondvliegende adulte vogels, maar vanaf 2009 werden systematisch alle nesten geteld. Een groep tellers loopt hiervoor in linie over de eilanden. In recente jaren worden de aantallen in het veld op een tablet ingevoerd. Hoewel er veel hervestigingen en late vestigingen zijn van onder meer visdief en kokmeeuw, hielden we het aantal aan dat op het piekmoment aanwezig was (volgens Van der Winden & Van Bruggen, 2018).

Resultaten

In de afgelopen 17 jaar hebben er 54 vogelsoorten op De Kreupel gebroed. Dat is niet veel voor een gebied van 70 ha. Des te spectaculairder zijn de aantallen die in verschillende jaren tot wel 20.000 broedparen konden oplopen. Dat is bijna 300 paar per hectare! Als je dan in ogenschouw neemt dat de helft uit water bestaat, ligt er dus ongeveer op elke 15 m² een nest. De biomassa-liteit is de grote waarde van De Kreupel.

De pioniers – kale bodems

Soorten die van vrijwel geheel kale zandbodems of schelpenbanken

houden, als plevieren en dwergstern, vestigden zich snel en piekten in het tweede of derde jaar na aanleg, waarna ze vrijwel geheel verdwenen. De vestiging van dwergsterns en strandplevieren toonde aan dat zelfs deze bedreigde soorten nog in het IJsselmeer kunnen broeden. Weliswaar niet meer op natuurlijke biotopen maar wel op kunstmatig aangelegde.

Visdief – schaarse begroeiing

Reeds in 2003, tijdens de bouw, startten visdieven een kolonie. Ze broeden op zandige bodems met spaarzame vegetatie. In 2005 waren er al bijna 4000 paar waarmee het de grootste kolonie van Europa was geworden en twintig procent van de nationale populatie hier broedde. Na een piek van 7000 paar namen de aantallen af. De correlatie met de visstand is zwak, maar die van de spiering (*Osmerus eperlanus*) beïnvloedde de reproductie wel zeer sterk (Van der Winden *et al.*, 2018). Dus alleen beheer van het broedbiotoop bleek niet voldoende om de visdief te beschermen.

Meeuwen – lage en hoge kruiden

Kokmeeuwen vestigden zich spo-

dig in grote aantallen. Ze broeden op plekken met hogere vegetatie, zoals in brandnetel, wilgenroosje en engelwortel. De kokmeeuwkolonie is inmiddels een van de grootste van Nederland. Het broedbiotoop is ideaal voor ze omdat er in april-mei een enorm aanbod is aan dichte kruidenvegetaties. Geleidelijk namen ook de andere meeuwensoorten in aantal toe met inmiddels 500 paar zwartkopmeeuwen en 400 paar kleine mantelmeeuwen. Enkele jaren hebben er dwergmeeuwen gebroed en inmiddels behoren Pontische meeuw en geelpootmeeuw ook tot de vaste bewoners.

Overige steltlopers – kruiden, moddervlaktes en ondiep water

Tot en met 2016 broedden er redelijke aantallen kluten, die overigens bijna geen jongen grootbrachten door de intensieve predatie door meeuwen. Verder broeden er enkele paren scholeksters, kieviten en in de eerste jaren tureluurs. Slikkig foeraageerhabitat is in de zomer beperkt aanwezig vanwege het hoge zomerpeil, waardoor het geen topgebied is voor steltlopers.

Eenden en ganzen – hoge kruiden en ondiep water

Op De Kreupel broeden veel ganzen en eenden. De aantallen fluctueren door verschillen in vegetatie-ontwikkeling in het voorjaar, waterstanden en erosie van de eilanden. De grauwe gans is met 500-700 nesten het talrijkst, gevolgd door de kuifeend met 150 nesten. De Canadese gans is bezig met een opmars (50 paar in 2018). De ganzen zwemmen met hun kuikens naar het vasteland, terwijl de eenden hun jongen lokaal

● Het aantal broedparen loopt in sommige jaren op tot 20.000! Foto: Debby Doodeman.

proberen groot te brengen. Vooral kuifeenden verliezen kuikens aan jagende grote meeuwensoorten als zilvermeeuw.

Aalscholver – kale bodems en bramen

Het aantal aalscholvers nam na de aanleg snel toe, gevolgd door een geleidelijke afname. Dat kan duiden op de jaarlijkse variatie in beschikbaarheid van prooivissen in de vestigingsfase. Aalscholvers helpen het eiland kaal te houden dankzij hun uitwerpselen en door takken en kruiden voor de nesten te verzamelen.

De schaarse vogels

Veel soorten komen incidenteel of in kleine aantallen tot broeden. Noemenswaardig zijn middelste zaagbek, pijlstaart, tjiftjaf, ekster, rietzanger en porseleinhoen. In 2010 broedden er drie paar lepelaars succesvol, die daarna niet meer zijn teruggekeerd.

Discussie en conclusies

Dankzij het intensieve beheer en vooral het verwijderen van struiken, bleef De Kreupel dusdanig

vrij van vegetatie dat soorten van open kruidige biotopen als visdief, meeuwen en eenden in grote aantallen konden blijven broeden. Dankzij deze inspanning broeden visdieven er zelfs nog steeds in Europees belangrijke aantallen. Voor de pioniersoorten bleek deze vorm van beheer onvoldoende. Ganzen hebben een forse invloed op de vogelbevolking door het eten van helofyten en grassen. Moerasvogels hebben zich daardoor nooit permanent kunnen vestigen.

In de herfst van 2020 is gestart met rigoureuze ingrijpen om op De Kreupel nieuwe zandige kale bodems te maken en geulen uit te diepen (Van der Winden, 2015). Zal dat de pioniersituatie herstellen? Dat gaan we de komende jaren zien. Zo krijgen we inzicht of beheer en cyclische herinrichting kan bijdragen aan duurzaam behoud van pioniersoorten in het IJsselmeergebied. Cruciaal is wel voortzetting van het beheer in de tussenliggende periodes. Een knelpunt is dat voor het beheer van vogeleilanden zoals De Kreupel geen natuursubsidie beschikbaar is, zoals voor andere natuurterreinen.

Staatsbosbeheer heeft tot nu toe het beheer uit eigen middelen betaald. Dat is echter geen structurele oplossing. Wij pleiten voor beheersubsidie voor behoud van zulke internationale toplocaties.

Dankwoord

Veel mensen hielpen de afgelopen jaren met tellen. Wij bedanken met name wijlen Sjoerd Dirksen en Naomi Stuiver, tellers van het eerste uur.

Leon Kelder, l.kelder@staatsbosbeheer.nl
Jan van der Winden, jvdwinden@hetnet.nl

Literatuur

- WINDEN, J. VAN DER, 2015. De toekomst van Vogeleiland De Kreupel. Randvoorwaarden en eisen voor inrichting en beheer. Jan van der Winden Ecology, rapport 2016-01, Utrecht.
- WINDEN, J. VAN DER & J. VAN BRUGGEN, 2018. Zwarte stern en visdief liefst begin juni tellen. Sovon-Nieuws 31(2): 3-4.
- WINDEN, J. VAN DER, S. DIRKSEN, & M. POOT, 2018. Visdieven in het IJsselmeergebied. Aantalsontwikkeling, kolonisatie eilanden en broedsucces. Jan van der Winden Ecology, rapport 2018-02, Utrecht.